

11. Сук Л. Склад та класифікація витрат на підприємствах / Л. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. – № 20. – С. 46–49.

Рецензент – д.е.н., доцент Славкова О.П.

УДК 332.66.64:631.15

ЕКСПЕРТНА ГРОШОВА ОЦІНКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА МЕТОДИЧНИМ ПІДХОДОМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ

Хайнус Д. Д., асистент

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

Розглянуто методичний підхід до визначення експертної грошової оцінки через застосування у формулі вартості права оренди землі. Визначено експертну грошову оцінку сільськогосподарських угідь аграрних підприємств за методичним підходом капіталізації орендної плати з використанням різних рівнів коефіцієнтів капіталізації, що дозволило спрогнозувати можливу ціну землі в разі скасування мораторію. Показано, що недостатній рівень розвитку фінансових інститутів України через відносно високі відсоткові ставки за депозитами справляє негативний вплив на ринкову ціну сільськогосподарських земель. Удосконалення вітчизняної фінансової системи в напрямі зниження й стабілізації відсоткових ставок та їх наближення до рівня країн Західної Європи буде позитивною екстерналією, що сприятиме об'єктивізації потенційної ціни сільськогосподарських угідь.

Methodical approach to the definition of expert money estimation by applying the formula in the value of the right to lease the land. Determined expert valuation of agricultural land for agrarian enterprises methodological approach capitalization of rent with different levels of capitalization ratios, which allowed to predict the possible price of land in the event of cancellation of the moratorium. It is shown that the underdevelopment of financial institutions of Ukraine due to the relatively high interest rates on deposits has a negative impact on the market price of agricultural land. Improving the domestic financial system in the direction of reduction and stabilization of interest rates and their approach to the level of Western Europe will be positive externalities that contribute to objectification (growth) potential value of farmland.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми грошової оцінки сільськогосподарських угідь підвищується у зв'язку із запровадженням в Україні ринку земель сільськогосподарського призначення з 2016 р., що потребує визначення вартості землі не лише за допомогою нормативної грошової оцінки, але й застосування експертної грошової оцінки, в основі якої лежать ринкові фактори. Ринкова ціна на земельні ділянки сільськогосподарського призначення буде формуватися під час купівлі-продажу їх у силу зростання платоспроможності населення й співвідношення попиту та пропозиції, відзначає П. І. Гайдуцький. На його думку, стартовою ціною може виступати експертна грошова оцінка, що була розроблена стосовно до методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України 11 жовтня 2002 р. У період відсутності експертної оцінки можна використовувати нормативну грошову оцінку, проведена в 1995 р. з урахуванням індексації [1, с. 135–136].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цікавий методичний підхід до визначення ціни землі через застосування у формулі ціни вартості права оренди землі запропонував акад. В. Г. Андрійчук. Вартість права оренди землі залежить від чотирьох факторів: місця знаходження земельних ділянок; їхньої родючості;

розміру за площею; терміну, на який укладено договір оренди (чим довший термін, тим вища ціна). Попит на ринку оренди землі породив і форми його задоволення: з'явилися фірми, які займаються консолідацією масивів землі. За передачу земельного паю в оренду такі фірми пропонують близько 1000 грн, а потім така фірма уже сконсолідований земельний масив продає право на оренду певній агропромисловій компанії за значно вищою ціною. Саме за такою схемою консолідації земельних ділянок компанія «Райз» купила право оренди 30 тис. га ріллі у Сумській і Полтавській областях по 320 дол. США за 1 га. Продаж права на оренду земельних ділянок це не продаж самих ділянок і не зміна їхнього власника, це зміна лише землекористувача. Але цілком очевидно, що коли ціна такого права зростає, то зростатиме й ціна землі за прямою пропорційною залежністю. Тому є всі підстави для істотного корегування формули ціни землі [2]. Згідно з теорією ренти, ціна землі описується класичним виразом:

$$ЦЗ^{(1)} = \frac{ЗР}{Кк} = \frac{Орп}{Кк},$$

де $ЗР$ – земельна рента (економічна рента) – ціна, яку сплачують за використання землі або інших природних ресурсів, що кількісно обмежені;

$Кк$ – коефіцієнт капіталізації;

$Орп$ – орендна плата за 1 га земельних ділянок, яка є формою вияву земельної ренти.

На думку акад. В. Г. Андрійчука, в умовах виникнення операцій купівлі-продажу права оренди землі формула ціни матиме вигляд:

$$ЦЗ^{(2)} = \frac{ЦПо}{Кк},$$

де $ЦПо$ – ціна права оренди землі.

Важливим є питання методики визначення коефіцієнта капіталізації ($Кк$). З урахуванням дії ринкових механізмів, його можна розрахувати з виразу:

$$Кк = ДПс - (\Phi Ii - 0,05 \dots 0,1),$$

де $ДПс$ – депозитна відсоткова ставка в банківському секторі;

ΦIi – фактичний індекс інфляції, коефіцієнт;

$0,05 \dots 0,1$ – діапазон поправкового коефіцієнта, який дає змогу не брати до уваги помірні темпи інфляції. Відомо, що інфляція до 5 % справляє стимулювальний вплив на розвиток економіки й нерідко навіть є бажаною; інфляція від 5 до 10 % є прийнятною і дає змогу розвиватися економіці без руйнівного інфляційного тиску. Отже, формула ціни землі з урахуванням викладеного має вигляд [3]:

$$ЦЗ^{(2)} = \frac{ЦПо}{ДПс - (\Phi Ii - 0,05 \dots 0,1)}$$

За індексу інфляції 5 % і менше вираз $0,05 \dots 0,1$ прирівнюють до нуля.

За сучасними оцінками, ціна 1 га ріллі в Черкаській і Київській областях може становити в межах 70 тис. грн без урахування фактора місця розташування (наближеності до м. Києва та м. Черкаси) [3].

Спираючись на досвід використання методологічних і методичних підходів країн Заходу акад. О. М. Шпичак вносить подібні пропозиції, а саме: пропонує метод визначення ціни на сільськогосподарські угіддя через капіталізацію

орендної плати діленням її величини на дисконтну ставку, рівень якої в розвинутих країнах Заходу коливається в межах 5–10 % і залежить від відсоткової ставки за користування капіталом. Теоретичним підґрунтям такого підходу є те, що орендодавець погоджується на таку величину орендної плати, нижня межа якої еквівалентна відсотковому доходу від збереження готівки на депозитному рахунку в банку в сумі, що дорівнює ціні одного гектара землі, зданого в оренду. Перевага цього підходу полягає в доступності інформації й простоті розрахунку. Методологічний підхід до визначення ціни сільськогосподарських угідь через капіталізацію умовного чистого прибутку з гектара в сучасних умовах використовувати не можна, оскільки в окремих областях, а тим більше районах і конкретних підприємствах аграрне виробництво збиткове [4].

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь агропідприємств за методичним підходом капіталізації орендної плати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для здійснення експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь аграрних підприємств за методичним підходом капіталізації орендної плати слід визначитися з коефіцієнтами капіталізації на підставі аналізу відсоткових ставок й індексу інфляції в Україні (табл. 1). Аналіз наведених даних свідчить про те, що відсоткові ставки за депозитами в національній валюті продовжують залишатися значно вищими в порівнянні з відсотковими ставками в іноземній валюті. Однак слід зазначити, що через девальвацію національної валюти для інвалютного депонента реальний депонентний дохід за депозитами в іноземній валюті був явно не меншим за його реальну величину в національній валюті. Абсолютно очевидно, що подальше вдосконалення вітчизняної депозитної і загалом банківської системи в напрямі зниження й стабілізації відсоткових ставок та їх наближення до рівня країн Західної Європи справлятиме позитивний вплив на ринкову ціну землі сільськогосподарського призначення.

Для того, щоб об'єктивно судити про рівень відсоткової ставки за депозитами, ми також визначили реальну відсоткову ставку за рівнянням Фішера, як різницю між номінальною відсотковою ставкою та рівнем інфляції, оскільки останній протягом аналізованого періоду був невисоким. Як з'ясувалося, у кожному з досліджуваних років інфляція по-різному впливала на реальну відсоткову ставку: якщо у 2008 р. реальна відсоткова ставка була від'ємною (-12,4 %), то в наступні роки її рівень був хоч і незначним, але додатним, а у 2012 р. відмінностей між номінальною і реальною відсотковими ставками взагалі не було через дефляцію. З огляду на помірні темпи інфляції, у своїх розрахунках ми використали номінальні відсоткові ставки за відповідні роки. Разом із цим, середня за шість років реальна відсоткова ставка за депозитами в національній валюті становить 2,97 %, тобто є досить близькою до нормативного коефіцієнта капіталізації (3 %), який застосовують під час розрахунку нормативної грошової оцінки сільгоспугідь. Як відомо, Світовий банк під час оцінки природних ресурсів рекомендує використовувати дисконтну ставку на рівні 4 %, тобто визначати капіталізовану грошову оцінку такою, що дорівнює сумі 25 річних ефектів.

Динаміка відсоткових ставок й індексу інфляції в Україні

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Відсоткові ставки комерційних банків за кредитами, % ¹	16,0	18,3	14,6	14,3	15,5	14,4
У т.ч. у національній валюті	17,8	20,9	15,7	16,0	18,4	16,6
в іноземній валюті	11,6	10,0	10,5	9,3	8,4	9,4
Відсоткові ставки за депозитами, % ²	8,3	11,8	9,4	7,3	11,3	9,5
У т.ч. у національній валюті	9,9	14,0	10,3	8,1	13,4	10,9
в іноземній валюті	5,4	9,2	7,9	5,5	5,7	5,9
Облікова ставка НБУ на кінець періоду, %	12,00	10,25	7,75	7,75	7,50	6,50
Індекс інфляції (грудень до грудня попереднього року), %	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5
Реальна відсоткова ставка за депозитами в національній валюті, %	-12,4	1,7	1,2	3,5	13,4	10,4

Примітки. ¹ Середньозважені відсоткові ставки в річному обчисленні за кредитами, наданими у звітному періоді резидентам (крім інших депозитних корпорацій), за всіма секторами економіки.

² Середньозважені відсоткові ставки в річному обчисленні за депозитами, залученими у звітному періоді на рахунки резидентів (крім інших депозитних корпорацій), за всіма секторами економіки.

Джерело: сформовано за офіційними даними Національного Банку України [5].

Крім того, деякі вчені, спираючись на те, що землю, як і будь-який основний засіб виробництва, повинні продуктивно використовувати 50 років, пропонують під час визначення грошової оцінки землі термін капіталізації брати на рівні 2 %. Для об'єктивного й більш широкого аналізу вважаємо за доцільне скористатися й цими рекомендаціями. Результати експертної грошової оцінки сільгоспугідь аграрних підприємств наведено в табл. 2.

Аналіз наведених даних свідчить про те, що відсоткова ставка істотно впливає на експертну грошову оцінку сільськогосподарських угідь. Природно, що за коефіцієнта капіталізації на рівні фактичної відсоткової ставки за депозитами в іноземній валюті (5,9 %) експертна грошова оцінка в середньому по аграрних підприємствах України (10449 грн/га) виявилася на 85 % вищою проти її рівня (5656 грн/га), визначеного на підставі коефіцієнта капіталізації на рівні відсоткової ставки за депозитами в національній валюті (10,9 %). Як і слід було очікувати, найвищою експертна грошова оцінка (30825 грн/га) виявилася за коефіцієнта капіталізації на рівні 2 %, що на 54,8 % більше проти чинної грошової оцінки сільськогосподарських угідь (19911 грн/га). Характерно, що середня експертна грошова оцінка (20550 грн/га) за коефіцієнта капіталізації 3 % є дуже близькою до чинної грошової оцінки сільськогосподарських угідь, хоча в розрізі областей спостерігаються суттєві відхилення. Наприклад, у середньому в аграрних підприємствах Черкаської області експертна грошова оцінка сільськогосподарських угідь (35014 грн/га) більша проти чинної на 36 %, у підприємствах

Полтавської області (33368 грн/га) – на 54,9 %, в аграрних підприємствах Житомирської області (19796 грн/га) – на 39,1 %, у той час як у підприємствах Закарпатської області (8801 грн/га) вона виявилася нижчою на 44,8 % проти чинної, а в АР Крим – більш ніж удвічі нижчою проти чинної. В аграрних підприємствах Харківської області експертна грошова оцінка сільгоспугідь (28733 грн/га) більша проти чинної на 47,3 %.

Таблиця 2

Розрахунок експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь аграрних підприємств за методом капіталізації орендної плати у 2013 р.

Області	Орендна плата, грн/га	Розрахункова експертна грошова оцінка (грн/га) за коефіцієнта капіталізації:					
		на рівні рекомендованого терміну капіталізації			на рівні фактичної відсоткової ставки за депозитами		
		2 %	3 %	4 %	у середньому	у національній валюті	в іноземній валюті
АР Крим	388,6	19429	12953	9714	4090	3565	6586
Вінницька	678,4	33921	22614	16960	7141	6224	11499
Волинська	568,0	28398	18932	14199	5979	5211	9626
Дніпропетровська	602,5	30124	20083	15062	6342	5527	10212
Донецька	482,5	24126	16084	12063	5079	4427	8178
Житомирська	593,9	29694	19796	14847	6251	5448	10066
Закарпатська	264,0	13201	8801	6601	2779	2422	4475
Запорізька	474,9	23745	15830	11873	4999	4357	8049
Ів.-Франківська	648,3	32416	21610	16208	6824	5948	10988
Київська	478,1	23906	15937	11953	5033	4386	8104
Кіровоградська	675,9	33793	22529	16897	7114	6201	11455
Луганська	402,1	20103	13402	10051	4232	3689	6815
Львівська	589,2	29458	19639	14729	6202	5405	9986
Миколаївська	488,3	24416	16277	12208	5140	4480	8277
Одеська	537,9	26896	17931	13448	5662	4935	9117
Полтавська	1008,8	50442	33628	25221	10619	9255	17099
Рівненська	748,2	37412	24941	18706	7876	6865	12682
Сумська	608,8	30439	20293	15219	6408	5585	10318
Тернопільська	466,5	23327	15551	11663	4911	4280	7907
Харківська	862,0	43100	28733	21550	9074	7908	14610
Херсонська	478,1	23904	15936	11952	5032	4386	8103
Хмельницька	674,1	33704	22469	16852	7096	6184	11425
Черкаська	1050,4	52521	35014	26260	11057	9637	17804
Чернівецька	627,9	31394	20929	15697	6609	5760	10642
Чернігівська	518,8	25939	17292	12969	5461	4759	8793
Україна	616,5	30825	20550	15412	6489	5656	10449

Джерело: авторські розрахунки на основі офіційних даних Державної служби статистики України.

Аналогічні розрахунки експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь аграрних підприємств областей України за методом капіталізації орендної плати ми здійснили за 2008–2012 рр., на підставі чого виявлено суттєву варіацію зазначеної оцінки в просторово-часовому вимірі за загальної тенденції до зростання її рівня протягом аналізованого періоду. Так, напри-

клад, аналіз динаміки експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь аграрних підприємств України за методом капіталізації орендної плати за коефіцієнта капіталізації на рівні фактичної відсоткової ставки за депозитами в середньому, в національній та іноземній валютах (рис. 1) засвідчив, що в середньому за 2008–2013 рр. експертна оцінка збільшилася втричі. Разом із цим в окремі роки (2009 р. і 2012 р.) спостерігалось зниження експертної грошової оцінки угідь зумовлене відносно вищими депозитними відсотковими ставками.

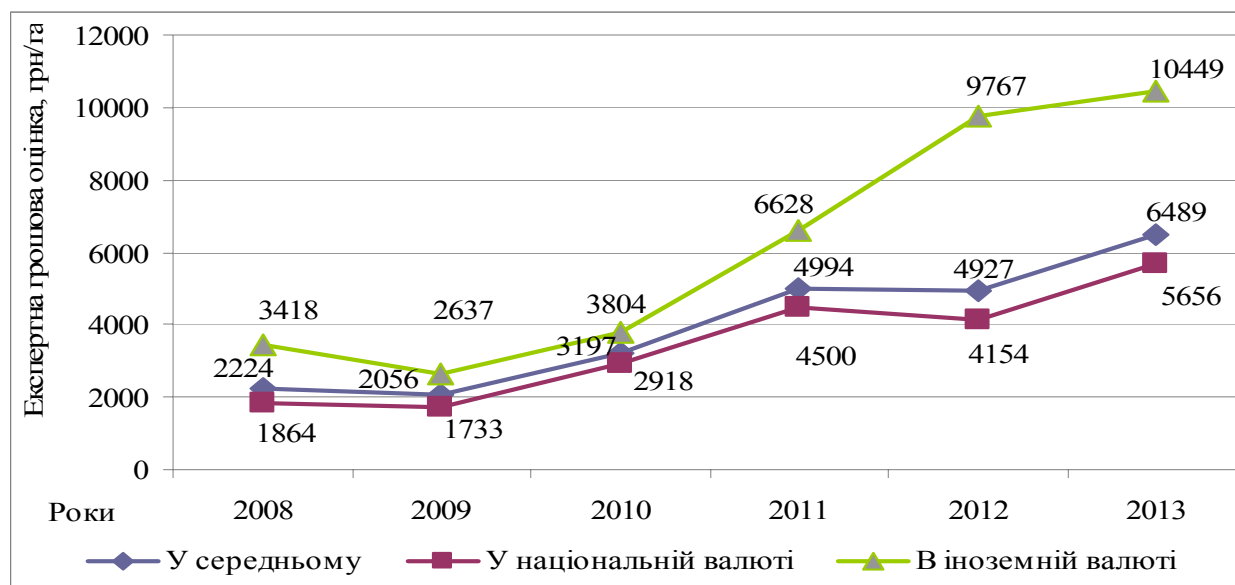

Рис. 1. Динаміка експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь аграрних підприємств України за методом капіталізації орендної плати*, грн/га

Примітка. * За коефіцієнта капіталізації на рівні фактичної відсоткової ставки за депозитами в середньому, в національній та іноземній валютах.

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

На підставі вирівнювання динамічного ряду за рівнянням прямої лінії ми, базуючись на припущенні про збереження в перспективі виявлених тенденцій, здійснили прогноз експертної грошової сільськогосподарських угідь аграрних підприємств України на 2014–2016 рр. методом екстраполяції (табл. 3).

Таблиця 3

Тенденція зміни й прогноз експертної грошової сільськогосподарських угідь аграрних підприємств України за методом капіталізації орендної плати

Показники	Тенденція зміни за 2008–2013 рр.	R ²	Прогнозна експертна грошова оцінка, грн/га		
			2014 р.	2015 р.	2016 р.
Експертна грошова оцінка за коефіцієнта капіталізації на рівні фактичної відсоткової ставки за депозитами:					
в національній валюті	$y = 690,33 + 794,43t$	0,905	6251	7046	7840
в іноземній валюті	$y = 180,27 + 1696,30t$	0,882	12054	13751	15447
у середньому	$y = 807,67 + 906,71t$	0,921	7155	8061	8968

Джерело: авторські розрахунки.

На основі здобутих результатів дослідження можна зазначити, що ймовірна ціна одного гектара сільськогосподарських угідь у разі скасування мораторію у 2016 р. в Україні може становити 7840–15447 грн, якщо не буде досягнуто істотних зрушень у підвищенні ефективності виробництва й удосконаленні фінансових інститутів.

За такою ціни землі сумнівне включення цього ресурсу в економічний обіг для одержання обігових коштів через заставу землі. Це зумовлено такими основними причинами: по-перше, банк може дати під заставу суму коштів, як правило, у межах 50 % вартості застави, що від розрахункової ціни (експертної оцінки) становить 3920–7724 грн і фактично не вирішує проблеми обігових коштів. За цих умов, наприклад, щоб придбати лише один комбайн ДОН-1500-Б вартістю 750 тис. грн потрібно заставити 191–97 га ріллі, а комбайн John Deere-9570 вартістю 1700 тис. грн потрібно заставити 434–220 га ріллі; по-друге, нині в аграрних підприємствах орендована земля становить більше 95 % і передати її в заставу досить проблематично (у Польщі, Чехії, Словаччині землю взагалі не передають у заставу).

Таким чином, є всі підстави погодитися з думкою О. В. Чаплигіної, А. А. Шияна про те, що на потенційну ціну земель сільськогосподарського призначення в Україні впливає в основному два фактори: першим є рівень розвитку фінансових інститутів (що складає позитивну екстерналію для цього ринку), а другим – величина прибутку (в нашому випадку – орендної плати), який можна одержати з одиниці площі, причому ці два фактори є синергетичними й діють вони мультиплікативно [6].

Через недосконалість фінансової системи України, внаслідок чого депозитна ставка у вітчизняних комерційних банках (8,1–14,0 % у національній валюті; 5,4–9,2 % – в іноземній валюті) в середньому в п'ять разів вища, ніж в економічно розвинених країнах (у яких депозитна ставка дорівнює 1–3 %), за гіпотетичної умови миттєвого введення ринку землі ціна на землю сільськогосподарського призначення в Україні буде в середньому в п'ять разів меншою, ніж в економічно розвинених країнах. Якщо при цьому взяти до уваги те, що середній розмір орендної плати в Україні в 5–10 разів нижчий проти її рівня в економічно розвинених країнах, то можемо припустити, що потенційна ціна сільськогосподарських угідь може бути у 25–50 разів нижчою за її рівень у країнах з розвиненими фінансовими інститутами й ринком землі.

Зважаючи на викладене, доцільно було здійснити порівняльний аналіз експертної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в аграрних підприємствах областей України за методом капіталізації орендної плати (за коефіцієнта на рівні 3 %) із чинною нормативною грошовою оцінкою. Аналіз коефіцієнтів парної кореляції засвідчив наявність помітного взаємозв'язку між експертною та нормативною грошовою оцінкою протягом 2008–2011 рр. (у 2008 р. $r = 0,560$, у 2009 р. $r = 0,509$, у 2010 р. $r = 0,508$, у 2011 р. $r = 0,572$) і помірного кореляційного взаємозв'язку між аналізованими величинами протягом 2012–2013 рр. (у 2012 р. $r = 0,368$, у 2013 р. $r = 0,304$). У середньому за 2008–2013 рр. експертна грошова оцінка сільгоспугідь аграрних підприємств України мала коефіцієнт парної кореляції 0,473 із чинною нормативною грошовою оцінкою, що вказує на наявність між аналізованими величинами по-

мірного кореляційного взаємозв'язку.

Виявлено взаємозв'язок між експертною грошовою оцінкою та рівнем конкуренції на ринку оренди земельних паїв, тому є підстави вважати, що експертна грошова оцінка сільгоспугідь аграрних підприємств за методом капіталізації орендної плати є ринковою формою вартості землі й за потреби за певних умов може розглядатися як ціна сільськогосподарських угідь.

Висновки. Визначено експертну грошову оцінку сільськогосподарських угідь аграрних підприємств за методичним підходом капіталізації орендної плати з використанням різних рівнів коефіцієнтів капіталізації, що дозволило з'ясувати можливу ціну землі в разі скасування мораторію. Показано, що недостатній рівень розвитку фінансових інститутів України через відносно високі відсоткові ставки за депозитами справляє негативний вплив на ринкову ціну сільськогосподарських земель. Удосконалення вітчизняної фінансової системи в напрямі зниження й стабілізації відсоткових ставок та їх наближення до рівня країн Західної Європи буде позитивною екстерналією, що сприятиме об'єктивації (зростанню) потенційної ціни сільськогосподарських угідь.

Список використаних джерел:

1. Гайдуцький П. І. Аграрна реформа в Україні : моногр. / П. І. Гайдуцький. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 422 с.
2. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів у суб'єктів господарювання та оцінка її наслідків / В. Г. Андрійчук // Трансформація земельних відносин до ринкових умов : стенограма Одинадцятих річних зборів Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 26–27 лютого 2009 року. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2009. – С. 89–98.
3. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.
4. Шпичак О. М. Проблеми земельної реформи і ціни землі сільськогосподарського призначення / О. М. Шпичак // Наук. вісник НУБіП України. – 2011. – № 68. – Ч. 1. – С. 10–17.
5. Статистичний бюлетень Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/ca>.
6. Чаплигіна О. В. Фактори впливу на ціну земель сільськогосподарського призначення / О. В. Чаплигіна, А. А. Шиян // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 1. – С. 36–40.

Рецензент – д.е.н., професор Олійник Т.І.

УДК 657.421.3:631.11

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Чуб Ю.В., к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

У статті розкрито сутність і досліджено склад нематеріальних активів та їх економічну природу. Наведено основні характеристики матеріальних і нематеріальних активів. Встановлено, що нематеріальні активи є одним із важливих об'єктів майна підприємства, за допомогою яких реалізуються майнові товарно-грошові відносини в сфері створення, охорони і використання результатів інтелектуальної діяльності. Проаналізовано науково-теоретичні аспекти формування та управління нематеріальними активами на підприємствах, удосконалено класифікацію нематеріальних активів.